

Et land rammet av folkemord

Folkemordet i Rwanda våren 1994 førte til dype sår og splittelse i befolkningen. Mer enn en million mennesker (13 % av landets befolkning) ble drept, mange ble lemlestet, og hele befolkningen er rammet av de psykiske og eksistensielle konsekvenser av folkemordet.

Kirkens Nødhjelp og Diakonissehusets Stiftelse startet i 1999 arbeidet med å etablere et senter for opplæring og satte i gang tiltak for å lette konsekvensene av massakrene.

Befolkningen i Rwanda består av hutuer (80–85 %), tutsier (13–15 %) og pygmeer (1–2 %). Lenge før landet ble belgisk koloni i 1919, representerte tutsiene en overklasse med et aristokrati på toppen. De sies å ha sitt opphav noe lenger nord, kanskje i Nord-Etiopia eller Eritrea. Hutuene er negroide.

De belgiske koloniherrene startet registrering av de etniske gruppene og innførte senere stempling i identitetskort. Alle måtte vise frem identitetskortet når kolonimyndighetene krevde det. Dette fortsatte etter 1962, da landet ble egen, uavhengig stat. Regjeringen i det selvstendige Rwanda bestod lenge av kun tutsier, men hutuene ønsket å overta, og en huturegjering ble etablert i 1973. Tutsiene ville delta i denne regjeringen, og det kom til opprør. FN ble involvert, og i april 1994 måtte hutupresidenten akseptere å ta tutsier inn i regjeringen.

6. april 1994 var to afrikanske presidenter flypassasjerer i et fly på vei fra Dar-es-Salaam til Kigali. Det ble skutt ned, sannsynligvis med russiske SAM-raketter. Et hutuopprør startet umiddelbart, først i Kigali. Anarkiet brøt løs. Ekstremistiske hutugrupper tok makten, og en militær startet massaker i Kigali. I løpet av to måneder ble alle de 13 regionene i landet rammet. De fleste som ble drept, var tutsier, men også mange hutuer mistenkt for å hjelpe tutsiene ble drept. Folk ble drept med maskingevær, macheter og bensinbål. Grusomme hendelser fant sted i kirker, skoler og andre lokaler som befolkningen tok til-

flukt i. I mange kirker ble store grupper massakrert, drept, slaktet ned og brent. En gruppe tutsier fra Uganda skremte hutuene militært ut av landet til Zaire, Tanzania og Uganda. Store flyktningstrømmer, hungersnød og dyp fortvilelse var konsekvensen. Verden var passive tilskuere, med noen få hederlige unntak. FN har senere beklaget sin unntakshet (1, 2). Folkemordet i Rwanda har det høyeste prosenttall (75 %) av mord på en befolkningsgruppe (tutsier) (3), men også mange hutuer ble drept.

Kirkens Nødhjelp og Diakonissehusets Stiftelse startet i 1999 arbeidet med å etablere et senter for opplæring og satte i gang tiltak for å lette konsekvensene av massakrene, Rwanda Christian Counselling and Trauma Center. I 2001 ble jeg bedt om å gjøre en vurdering av dette opplæringsprogrammet sammen med en rwandisk traumespesialist.

Møtet med land og folk

Rwanda er et frodig bakkeland hvor nesten all jord er dyrket. Befolkningen lever av hage- og jordbruk. Det har vært en viss industriell utvikling, men denne har gått betydelig tilbake etter 1994. Landet er vakkert og frodig, med nok regn. Her dyrkes de fleste tropiske frukter, bananer, sitrusfrukter, ana-

nas, poteter, kassava og en rekke grønnsaker. Det er også kvegdrift og foredling av huder og skinn, som har vært en viktig eksportartikkel. Det finnes ikke rike mineralforekomster som i Botswana og Kongo.

Det er ikke stor forskjell i utseende på tutsier og hutuer. Gjennom tidene har nok folkene blandet seg ved ekteskap på tvers av etniske skillelinjer. Pygmeene er blitt marginalisert. De er i en fortvilet situasjon, med alkoholisme, overgrep, voldtekt og høy forekomst av HIV/AIDS. Noen menn tror de blir friske av HIV-infeksjon ved å voldta en jomfru.

Konsekvensene av folkemordet er ikke så lett synlige, fordi det hovedsakelig er de psykiske og eksistensielle problemer som dominerer. Alle familier skal være rammet, som ofre eller som overgripere. Ofrene er langt flere enn overgriperne. Mistenkte overgripere sitter i overfylte fengsler, 4 000–8 000 personer stuert sammen i fengsler som etter afrikansk standard kan gi plass 1 000–2 000 fanger.

Landets muligheter til forsoning og fred

Jeg fikk et sterkt inntrykk av at kommunikasjonen mellom familiene til ofrene og overgripernes familier er minimal. Rwanda trenger mye hjelp fra andre land, bl.a. til den kompliserte juridiske siden av saken. Landet har få jurister, og det er en overveldende mengde fanger uten dom. Det er bestemt at fanger som står tiltalt for «mindre» overgrep, kan få sin dom ved en folke-domstol på lokalplan. Dette kalles «cacasa» (4). Det innebærer lokale vitneavhør og en lokal folke-domstol som kan dømme til fortsatt fengsel eller frifinnelse. Dersom alle vitner som kommer til stedet, frikjenner fangen, kan vedkommende gå hjem. Da har alle vitner sagt sitt, og det nytter ikke å komme etterpå med nye anklager.

Norsk Folkehjelp har deltatt i arbeidet med økonomi og organisering av slike folke-domstoler i noen områder i landet. Dette kan representere et håp om mulig kommunikasjon mellom partene. Regjeringen har oppnevnt en nasjonal komité for enhet og forso-

Forfatteren på besøk i Sør-Rwanda i Murambi-samlingen av knokler, synlige sener og bindevev fra massakrerte mennesker, 2 000–3 000, kanskje flere. Begge foto privat

ning. Vi fikk delta i et viktig møte med visepresidenten i denne komiteen. Hun fortalte oss hvordan hun klarte å unngå å bli drept de første terrordagene i Kigali i 1994. En annen og liknende historie fikk vi høre fra lederen for Rwanda Christian Counselling and Trauma Center.

Komiteen hadde store forventninger til Norge, og vi ble oppfordret til å gjøre norske myndigheter oppmerksomme på problemene. Bidrag fra den norske regjering blir kanalisert gjennom Norsk Folkehjelp og Kirkens Nødhjelp, som begge støtter arbeidet for fred og forsoning i Rwanda. Arbeidet består i økonomisk støtte, opplæring og tiltak på lokalplan og sentralt i Kigali. Rwanda Christian Counselling and Trauma Center er en del av dette arbeidet.

Evalueringen av prosjektet

Oppdraget mitt var å vurdere undervisningsprogrammet ved Rwanda Christian Counselling and Trauma Center og aktiviteten ved senteret så langt. Arbeidet er knyttet til kirken. Etter en uke med informasjon og turer i distriktet fikk jeg delta i undervisningen for tre forskjellige faggrupper. En gruppe bestod av 38 kandidater, som fikk sertifikat som omsorgsarbeidere. De hadde fått fire ukers undervisning og noen måneders praksis i arbeid blant kvinner, barn og familier som var rammet av folkemordet. De gav individuelle konsultasjoner med trøst og støt-

Samling rørknokler fra flere tusen massakrerte i Kigali

te, og arbeidet i grupper i nærmiljøet med bevisstgjøring om konsekvensene av folkemordet. Den andre gruppen var sykepleiere som arbeidet med syke med behov for psykisk hjelp. Den tredje gruppen var prester, som fikk basal kunnskap om pastoralt-klinisk arbeid. Dette arbeidet startet i de protestantiske kirkene, men noen katolske menigheter var også inkludert. Siden 60 % av kirkene i landet er katolske, er det en stor utfordring å få flere katolske kirker med i arbeidet. Jeg fikk anledning til å møte erkebiskoper fra både den protestantiske og den katolske kirken.

Opplegget består i å undervise sentrale aktører (sykepleiere, lærere, diakoner, prester, leger og jurister) i alle regioner i landet og inspirere dem til å delta i dette oppdraget. Dette en strategisk satsing, fordi kirkene har

et organisert nettverk og en betydelig innflytelse i lokalsamfunnet. Det finnes til en viss grad kvalifisert kompetanse for denne undervisningen i sykehusene (spesielt i psykiatriske institusjoner) og i private organisasjoner som f.eks. Association in Rwanda for Counsellors of Trauma (ARCT), som startet i 1996. Vi prioriterte arbeidet med ofrene for folkemordet. Å arbeide for fred og forsoning er en vanskelig, men svært viktig oppgave. Kompetente studenter undervises og veiledes for å kunne mestre oppgavene de står overfor. Forebygging av HIV-infeksjon og omsorg til de AIDS-syke,

særlig de foreldreløse barn, er også viktige oppgaver.

Rwanda trenger hjelp utenfra for at de dype sårene som folkemordet i 1994 skapte skal leges. Norge har vært sterkt inne i dette arbeidet, og bistanden må opprettholdes for å bringe Rwanda på fote igjen.

Øivind Solberg

Uranienborg terrasse 24
0351 Oslo

Litteratur

1. Freman C, red. Crisis in Central Africa. Sussex: Wayland, 1998.
2. Freeman C, red. Krisen i Sentral-Afrika. Oslo: Libretto, 2001.
3. Lavik NJ. Folkemord – noen medisinske og psykologiske aspekter. Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 40–4.
4. Anthonsen K. Han var med på å drepe mine seks barn. Fædrelandsvennen 8.12.2001. ○